

*Filippus hoorde hem de profeet Jesaja lezen en zei: Verstaat gij ook hetgeen u leest?
En hij zeide: Hoe zou ik toch kunnen, zo mij niet iemand onderricht?
(Handelingen 8:30-31)*

Beste Miyo,

Je dacht misschien dat alles gezegd was in de zeven prachtige *Brieven aan Miyo* van Martin Bootsma. Die zijn in het onderwijsveld terecht in goede aarde gevallen en ik vind het misschien wel het beste onderwijsboek van de afgelopen jaren. Je hebt veel geleerd over het belang van de lezende leerkracht die leerlingen meeneemt in de betoverende wereld van literatuur; een wereld waarin boeken onderling communiceren: schrijvers die op elkaar reageren en voortbouwen en samen zo een betoverend web weven van teksten.

Veel draden in dat web verwijzen naar de klassieke mythologie of naar de Bijbel. In de eerdere brieven las je al hoe Job niet alleen een persoon uit de bijbel is, maar ook hoe zijn plot de blauwdruk vormt voor veel verhalen – zoveel zelfs dat Kurt Vonnegut het tot een van de verhaalvormen maakte. Het boek Job heeft zelfs sporen nagelaten in het Nederlands: we kunnen arm zijn als Job, in zak en as zitten en volslagen in het duister tasten. Martin besprak ook al hoe leerlingen in Londen samen nadachten over *Macbeth*, specifiek over het citaat: 'I have scorched the snake not killed it'. Dat veronderstelt kennis van de Bijbelse betekenis van de slang en de echo van de moederbelofte (bekijk eens Genesis 3:15). Of denk eens aan het kinderboek *Wat niemand weet* van Tonke Dragt waarin het verdwijnen van de eenhoorns is verweven met het verhaal van Noach. Kortom, westerse literatuur is doordrenkt van christelijke symboliek en doorspekt met verwijzingen naar de bijbel.

Nu wil ik in deze achtste brief toch nog iets dieper hierop ingaan. Ik denk namelijk dat christelijke scholen niet altijd beseffen welke rijkdom ze met de bijbel in handen hebben om hun leesonderwijs zoveel meer diepgang te geven. Want op christelijke scholen is de bijbel niet alleen een stuk inspirerende literatuur dat als dagelijks brood op het menu staat, maar zit er achter het lezen van de bijbel een diepere zoektocht naar zingeving, naar kennis over zichzelf, over hoe je je verhoudt tot wereld en elkaar. Bovenal is bijbel lezen een ontdekking van de hemel: een verkenning wie God is en wil zijn voor de mens. *Daarmee ligt er per definitie een diepere betekenis verscholen achter de verhalen, achter de symbolen, achter de vorm van de tekst. Is dat besef niet de ultieme grondhouding als we met kinderen literatuur lezen?*

We maken ons met elkaar terecht druk over het ontbreken van een leescultuur in Nederland. Martin schreef al dat in Nederland de Stad der Letteren een gapend gat in het midden heeft, 'een leeg, kaal plein waar een schrale wind waait', omdat we met onze kinderen nooit onze klassiekers gaan lezen. *Maar dit geldt allerm minst voor christelijke scholen: daar staat de Bijbel fier overeind. Het probleem is alleen dat christelijke scholen zich onvoldoende realiseren dat de Bijbel zich daar in de Stad der Letteren bevindt.* Vreemd genoeg is er een visie dat literatuuronderwijs iets is voor de taalles terwijl het uitdiepen van Bijbelverhalen in een apart hokje voor godsdienstonderwijs is beland, vaak zonder enige link naar het leesonderwijs. Wat een gemiste kans! Waarom kan het niet beide zijn?

Het begrijpen van een bundel eeuwenoude literatuur – 66 boeken geschreven over een tijdsspanne van zo'n 1500 jaar – is moeilijk, voor kinderen en volwassenen. Niet voor niets staat boven deze brief het gesprek tussen de apostel Filippus en een man die in de bijbel leest en er niets van begrijpt. Een begrijpelijk onbegrip: de bijbel is geschreven in uiteenlopende historische contexten en genres, maar veruit het ingewikkeldste zijn de naar schatting 63.779 onderlinge verwijzingen van

Bijbelteksten naar elkaar. Zo resoneert Marcus' verslag van Jezus' kruisiging tot in de kleinste details met een psalm die koning David ongeveer duizend jaar eerder schreef (Psalm 22). Niet voor niets citeert Jezus aan het kruis dan ook deze Psalm: 'Mijn God, mijn God, waarom hebt U mij verlaten?' (Marcus 15:34)

Kinderen en volwassenen ontdekken die verbanden niet zomaar: ze hebben iemand nodig die ze onderricht. De noodzaak tot het voeren van literaire gesprekken staat grappig genoeg in de bijbel zelf: Filippus stapt bij de lezende man in de koets en begint met tekstuitleg van het boek Jesaja. Hij wijst hem op de symboliek en laat zien hoe de tekst vooruitwijst naar Jezus. Jezus zelf voerde ook literaire gesprekken: Hij vertelde tientallen verhalen, zogenaamde gelijkenissen, soms voorzien van een uitleg. Wie die verhalen hoort over een verloren schaap of over graankorrels die in goede of slechte aarde vallen, wordt door Jezus zelf uitgedaagd om na te denken over de verborgen betekenis. Die zoektocht naar de diepere betekenis van de bijbel is nog altijd springlevend in christelijk Nederland: denk aan de tekstinterpretaties die tijdens zondagse preken of tijdens bijbelkringen worden uitgewisseld. Het is niet verbazingwekkend dat de close reading didactiek zijn oorsprong vindt in eeuwenoude theologische tradities.

Miyo, jij wilde graag nog weten *hoe* je dan op christelijke scholen je literaire gesprekken voert over de bijbel en over bijbels geïnspireerde kinderliteratuur. Nu je inmiddels een echte lezende leerkracht bent, heb je inmiddels ongetwijfeld al een paar onbetwiste klassiekers in dit verband gelezen, zoals *De Kronieken van Narnia: Het betoverde land achter de kleerkast* (C.S. Lewis) of *In de ban van de ring* (J.R.R. Tolkien). Misschien heb je zelfs *De Christenreis* gelezen: een prachtig boek van John Bunyan uit de zeventiende eeuw. Of, een stuk recenter, de *Nerflandersserie* van Max Lucado waarin de houtsnijder Eli symbool staat voor God. Ik noem deze boeken opzettelijk, omdat het rijke teksten zijn die een kans bieden om christelijke symboliek uit te diepen en om met kinderen in gesprek te gaan over hoe het plot verwijst naar de bijbel.

In zijn vierde brief beschreef Martin al zes verhaalvormen om vat te krijgen op literatuur. Ik wil je graag nog wijzen op een zevende plot: de *eucatastrofe*, de goede ramp. J.R.R. Tolkien muntte deze term en beschrijft het als de grootst mogelijke plotwending: van een dramatische, onoverwinnelijke situatie naar een volkomen overwinning. Het evangelie is de allergrootste eucatastrofe uit de wereldgeschiedenis: Jezus' dramatische kruisdood is óók het beslissende moment waarop de macht van het kwaad wordt gebroken en God zich weer verzoent met de wereld. Eucatastrofes zijn veelvuldig te vinden in christelijk geïnspireerde literatuur. Voor J.R.R. Tolkien is een veelgeciteerd voorbeeld het moment waarop de Ring door Gollum wordt vernietigd en dit uiteindelijk een eind maakt aan al het kwaad: intens verdriet vloeit samen met ongeëvenaarde blijdschap. In de *Kronieken van Narnia* is er sprake van eucatastrofe wanneer de leeuw Aslan zijn leven geeft om daarmee de macht van de witte heks definitief te breken.

De eucatastrofe biedt een gouden handvat om christelijk literatuuronderwijs vorm te geven rondom christelijk geïnspireerde verhalen en rondom de bijbel zelf. Veel bijbelverhalen bevatten eucatastrofe, omdat ze daarmee vooruitwijzen naar het evangelie: in de diepste nood, zorgt God voor redding. Denk aan Jozef die door zijn jaloerse broers als slaaf werd verkocht, in een Egyptische gevangenis raakte, maar uiteindelijk zijn volk wist te redden van dreigende hongersnood. Of bespreek met leerlingen het boek *Esther*, over een joods meisje dat het aan het hof van koning Ahasveros opneemt tegen de rechterhand van de koning, Haman, die de joden wil uitmoorden. Dankzij een eucatastrofe wordt het noodlot afgewend en Haman wordt gestraft.

De schoonheid van christelijk onderwijs is dat scholen kinderen niet alleen het *wat* en *hoe* onderwijzen van deze wereld, maar ook het *waarom* en *waartoe* meegeven en daarbij continu

leerlingen uitdagen om zich daartoe te verhouden. Een tijdje geleden mocht ik meekijken op een gereformeerde school in Zeeuws-Vlaanderen, De Sterrenpracht. Juf Marit Koster vertelde me hoe ze een les over de oerknal had verrijkt en ingebed vanuit een aantal bijbelteksten en hoe ze ook andere boeken benutte, zoals *Oer*, waarin het christelijke scheppingsverhaal wordt verteld vanuit het perspectief van Proton, een klein deeltje dat net na de oerknal ontstaat. Ook vertelde ze hoe ze in de schoolbibliotheek in boeken met passages die schuren met de christelijke waarden een sterretje in de kantlijn zetten, zodat leerlingen daarmee naar de leerkracht kunnen lopen voor een gesprek daarover. Is dat niet ten diepste hoe goed christelijk onderwijs eruit ziet, een zoektocht naar hoe we als christenen ons kunnen verhouden tot de wereld om ons heen?

Het verbaast me elke keer hoe er op christelijke scholen wel gelaagde en prikkelende bijbelverhalen gelezen en besproken worden met leerlingen, terwijl de boekenkast verder gevuld is met eendimensionale lectuur waarin keurige personages een voorspelbaar en aangeharkt plot doorlopen. Bij het vullen van de christelijke schoolbibliotheek lijkt de kwaliteit van het boek ondergeschikt te zijn geraakt aan oppervlakkige criteria zoals: bidden de personages voor hun eten, staat er geen grove taal in en is het boek uitgegeven door een keurige 'christelijke uitgever'? Dat is net zo oppervlakkig als uitdragen dat het christendom niet meer is dan een setje gedragsregels. Vergelijk dat eens met de juffen op De Sterrenpracht en hoe zij met hun leerlingen in gesprek gaan.

Martin schreef een vurig pleidooi voor literatuur op school, want 'als het niet uitmaakt wat je leest, dan maakt het eigenlijk ook niet uit dát je leest.' Het kan niet zo zijn dat christelijke scholen hun schoolbibliotheek onderwerpen aan een kortzichtige censuur: ook niet-christelijke kinderliteratuur biedt kansen om dieper te lezen, om via literaire gesprekken ook in die boeken te zoeken naar motieven zoals hoop, rechtvaardigheid, vergeving, zelfopofferende liefde of de kracht van volharding, en om – daar waar het wrijft – het gesprek aan te gaan over identiteit en christelijke waarden. Kinderliteratuur biedt juist bij uitstek de kans om buiten de eigen zuil te kijken en daarover in gesprek te gaan. Wat leer je als je nooit wordt uitgedaagd buiten je directe belevingswereld? Rijke teksten van seculiere uitgevers kunnen op die manier toch op zijn minst náást de andere boeken komen te staan. Natuurlijk kun je sommige boeken weloverwogen afwijzen omdat ze echt niet passen, maar wist je dat sommige christelijke scholen de *Kronieken van Narnia* bij voorbaat afwijzen omdat er een heks in voorkomt? Dat is precies een voorbeeld van kortzichtige censuur.

Wie kinderen leert om in de breedte en diepte te lezen, ontdekt een wereld die de christelijke idealen alleen maar kleuring en diepgang geven. Dat begint met een grondig begrip van de bijbel zelf: leer je leerlingen de symboliek, ga naast ze zitten zoals Filippus, ga op zoek naar betekenis in de bijbel en ook buiten de bijbel. Prijs je gelukkig dat de bijbel daar in de Stad der Letteren staat. Een rijkere tekst bestaat er niet.

Hartelijke groet, ook namens juf Marit Koster,

Suzanne Bogaerds